

PARTICULARITĂȚILE RĂSPUNDERII PENTRU ONCĂLCAREA DREPTULUI UMANITAR

Oleg BALAN,
doctor on drept, conferențiar universitar, șef Direcție administrare publică,
Academia de Administrare Publică
de pe lângă Președintele Republicii Moldova

Statele ca subiecte principale ale dreptului internațional, sunt cele dintâi răspunzătoare,
SUMMARY

To conscious the fact that, in conditions of armed conflict, each human rights violation attracts after it state's responsibility (and, clearly, can provoke an immediate opponent reaction proceeding from the principle of negative reciprocity or, in a longer perspective, it can be end for the state with the necessity of paying contributions for the caused damage at the end war), it has to become an additional challenge for respecting the set up conduct code through the above mentioned international norms. Such influence upon the belligerent state can be increased through the external pressure, exerted by public opinion, which is created, frequently, by communications and comments made in media.

The external pressure can take forms of some confidential or public presentations, made by third: Government, intergovernmental regional and international organizations.

gravele oncălcări ale dreptului umanitar fiind calificate de tratatele internaționale drept crime, deci violări ale unor obligații *erga omnes* ale statelor¹.

Statele nu răspund penal on sensul strict al acestei forme a răspunderii juridice, ci numai moral, politic și material.

Răspunderea morală a statelor este o formă a răspunderii internaționale a acestora, determinată de prejudiciul moral cauzat altui stat printr-o faptă contrară dreptului internațional. Repararea prejudiciului constă, de obicei, ontr-o satisfacție sub forma exprimării de scuze datorate de statul-autor statului lezat. Prezentarea scuzelor este efectuată, uneori, on cadrul unei anumite ceremonii. Menționăm, on

acest sens, scuzele oficiale ale statului german aduse pentru atrocitățile comise on cel de-al doilea război mondial.

Răspunderea morală poate fi concretizată chiar și prin aplicarea unor sancțiuni funcționarilor sau cetățenilor care au săvârșit fapta sau on plata unor sume de bani ca despăgubiri punitive.

Răspunderea morală nu are numai o funcție reparatorie din punct de vedere moral, ci, prin reafirmarea normelor oncălcate, și o funcție de promovare a respectării normelor dreptului internațional.

Răspunderea politică este o formă a răspunderii internaționale a statelor, care poate fi angajată pentru actele ilicite de

natură să atragă aplicarea unor sancțiuni împotriva statului delinvent, având ca scop încetarea conduitei ilicite și restabilirea situației anterioare.

Asigurarea respectării normelor dreptului internațional se realizează prin exercitarea constrângerii individuale sau colective de către state, prin aplicarea de măsuri coercitive admise de dreptul internațional.

Sancțiunile politice pot fi materializate prin condamnarea și prin alte luări de poziție de dezaprobare, ruperea relațiilor diplomatice, excluderea dintr-o organizație internațională, întreruperea relațiilor economice, comerciale, de comunicație sub diverse forme, încetarea totală sau parțială a efectelor tratatelor pentru încălcarea lor substanțială, iar pentru un act de agresiune sau de încălcare a păcii, statele vor putea folosi forța armată, pe baza rezoluției Consiliului de Securitate al ONU. De exemplu, în cazul ocupării Kuwaitului de către Irak, până la angajarea răspunderii materiale a Irakului pentru fapta sa, calificată de către Consiliul de Securitate, în temeiul art. 39 din Cartă, ca act de încălcare a păcii, Irakul a fost supus unor măsuri politice prevăzute de Capitolul VII din Cartă, ajungându-se până la autorizarea folosirii forței armate împotriva acestuia, operațiune militară cunoscută cu numele de „furtună în deșert” și care a avut drept scop restabilirea situației anterioare prin eliberarea Kuwaitului.²

În cazul agresiunii, poate fi aplicată ca sancțiune și măsura limitării parțiale sau totale a suveranității statului agresor.

Sunt considerate, de asemenea, sancțiuni de natură politică și moțiunile sau rezoluțiile aplicate în cadrul unor organizații internaționale.

Răspunderea materială a statelor intervine atunci când un stat reclamă pagube

care i s-au cauzat de către un alt stat, fie direct, ca urmare a încălcării dreptului internațional ori a unui angajament contractual, fie indirect, când este vorba de o pagubă cauzată unui cetățean al său. Această răspundere se fundamentează pe concepția civică conform căreia producerea unui prejudiciu impune repararea lui de către autorul prejudiciului.

Constituie un caz de răspundere materială internațională orice act de agresiune sau de încălcare a păcii și securității internaționale, întrucât, pe lângă măsurile de legitimă apărare ce se întreprind, intervine și răspunderea materială, care se poate consta în compensarea pagubelor pricinuite în timpul conflictului armat.

Răspunderea materială incumbă obligația de a repara prejudiciul produs, reparație care se poate face atât pe calea *restituirii*, cât și prin plata unei *despăgubiri*.

Restituirea constă în readucerea lucrurilor la situația existentă anterior producerii actului ilicit. Este o formă de reparare în natură, prin restituirea bunurilor sau valorilor preluate, ori prin înlocuirea acestora cu bunuri similare.

Despăgubirea se angajează atunci când reparația în natură, prin restituire, nu mai este posibilă. Ea se concretizează printr-o despăgubire bănească justă. De regulă, despăgubirile în urma unui conflict armat sunt stabilite prin tratatele de pace.

Despăgubirea are un caracter compensator și nu represiv, având drept scop reintegrarea victimei într-o situație echivalentă celei existente anterior producerii pagubei. Despăgubirea poate consta dintr-o sumă reprezentând echivalentul unui bun concret de care a fost păgubit statul respectiv, fie dintr-o sumă calculată arbitrar prin evaluarea globală a diverselor elemente constitutive ale prejudiciului

produs.

Răspunderea internațională materială a statelor este recunoscută ca un principiu general de drept internațional umanitar. On acest sens, Convenția a IV-a de la Haga din 1907 prevede on art. 3 că „partea beligerantă care oncalcă prevederile prezentei reglementări, va fi, dacă este cazul, obligată să folosească compensații. Aceasta va fi responsabilă pentru toate actele comise de persoanele care fac parte din forțele sale armate”.

Dreptul internațional admite și cauze care onlătură răspunderea internațională, onșă, afară de cazurile actelor de agresiune, crimelor contra păcii, crimelor de război sau crimelor contra umanității. De asemenea, cauzele de excludere a răspunderii internaționale privesc, on general, răspunderea internațională penală pentru actele ilicite comise de persoane fizice.

On ceea ce privește răspunderea pentru oncălcarea drepturilor omului on timpul conflictelor armate, aceasta poate fi privită ca răspundere colectivă, adică răspunderea părții beligerante – on cele mai multe cazuri a statului – pentru toate acțiunile săvârșite de persoanele din efectivul forțelor sale armate sau ca răspundere individuală a infractorilor, delinvenților concreți.

Răspunderea colectivă. Onainte de a caracteriza cele mai importante probleme privind răspunderea internațională penală pentru crimele comise față de victimele de război, considerăm util de a examina problema privind caracterul crimelor de acest gen.

Experiența conflictelor armate ne demonstrează că on timp de război numărul de infracțiuni cu caracter statal organizat este extrem de mare. Astfel, on

perioada celui de-al doilea război mondial, ca niciodată pbnă atunci, caracterul statal organizat al oncălcării drepturilor omului s-a manifestat ontr-un sistem ontreg de prescripții ale statelor beligerante, care dictau forțelor armate și autorităților metode criminale de ducere a războiului. Acestea se refereau la tratarea prizonierilor de război, a răniților și bolnavilor, la tratarea populației civile pe teritoriile cotopte, crearea lagărelor de concentrare pentru nimicirea on masă a oamenilor ș.a.

Astfel, on marea lor majoritate și, ondeosebi, cele mai grave crime de război, au un caracter statal organizat, de aici rezultă că partea beligerantă – statul, trebuie să poarte răspundere pentru săvârșirea lor.

Răspunderea colectivă a părții beligerante poate avea manifestări diverse. On primul rbnd, este necesar de menționat principiul reciprocității care se constituie din două componente :

a) principiul reciprocității negative: *eu nu sunt obligat să respect legea deoarece tu nu o respecti;*

b) principiul reciprocității pozitive: *eu respect legea pentru că tu o respecti.*

Convențiile de la Geneva și Protocolul adițional nr. I au interzis, au blocat și au stabilit o prohibiție la acțiunea principiului reciprocității negative, stabilind on art.1, comun pentru toate convențiile de la Geneva, obligațiunea statelor-părți de a respecta și de a impune respectarea dispozițiilor Convențiilor on orice circumstanțe. Această prevedere este identică formulării p.1 din Protocolul nr. I. Totuși eficacitatea maximă a prohibiției principiului reciprocității negative trezește dubii, mai ales on cazurile on care oncălcarea unor anumite norme ale Convenției poate asigura părții

vinovate o prioritate militară vădită. Este vorba, în primul rând, de normele care interzic sau limitează aplicarea armelor de o importanță militară sporită.

Astfel, există o opinie larg răspândită referitoare la faptul că interdicția aplicării armelor de nimicire în masă acționează în baza principiului reciprocității. Această situație corespunde semnificației militare a acesteia, deoarece, într-adevăr, este greu de imaginat că partea beligerantă se va împăca cu consecințele dezastruoase cu care se va solda pentru ea aplicarea de către adversar a armelor de nimicire în masă, dispunând în același timp de potențial pentru lovitura de răspuns adecvată și putând, astfel, să restabilească echilibrul militar.³

Convențiile de la Geneva acordă o atenție sporită principiului reciprocității pozitive. Acest principiu rezidă în aceea, că dacă una din părțile aflate în conflict nu este participantă la Convenție, dar acceptă și aplică clauzele Convenției, atunci cealaltă parte-semnatară a Convenției va fi obligată să aplice aceste dispoziții față de partea adversă.

Aspectul pozitiv, precum și cel negativ al principiului reciprocității poate fi ilustrat prin exemplul armelor de nimicire în masă: în perioada războiului recent din Golful Persic de armamentul nominalizat dispunea, practic, fiecare dintre părțile beligerante, însă nici una dintre ele n-a recurs, de fapt, la aplicarea acestuia.

Represaliile sau acțiunile de răspuns ale părților beligerante sunt a doua manifestare a răspunderii colective. Represaliile pot fi definite ca o încălcare intenționată a unei anumite dispoziții juridice săvârșite de una dintre părțile aflate în conflict, cu scopul de a impune autoritățile părții opuse să oneteze politica de promovare a încălcării aceleiași sau unei alte norme din

același corp de legi. De aici conchidem că represaliile trebuie să fie oncetate imediat, pentru ca partea opusă să se decică de promovarea politicii imputabile ei.

Deși, printre specialiștii în domeniul dreptului internațional nu există o opinie comună în problema legalității aplicării represaliilor⁴, este necesar de menționat faptul că, în principiu, represaliile sunt interzise de normele dreptului internațional. De exemplu, în discursul său, ținut la Istanbul, în timpul celei de-a 21-a Conferințe Internaționale a Crucii Roșii, din anul 1969, Secretarul General al ONU a subliniat că garanția executării normelor dreptului umanitar internațional este „teamă de represalii și de sancțiunile eventuale”, că represaliile sunt interzise de normele dreptului internațional⁵. În Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2675 (XXV) din 9 decembrie 1970 asupra principiilor fundamentale referitoare la protecția populației civile în perioada conflictului armat se menționează că „populația civilă sau persoanele civile separate nu trebuie să devină obiect al represaliilor” (p.7).⁶ Această prevedere și-a găsit reflectarea în p. 6 al art. 51. al Protocolului nr. I.

Art. 20 al Protocolului nr. I stabilește regula, conform căreia sunt interzise represaliile împotriva persoanelor care beneficiază de protecție, adică împotriva celor răniți, bolnavi și a naufragiaților. În general, Protocolul nr. I interzice forme de violență, torturile fizice și psihice, precum și alte represalii atât față de populația civilă, cât și față de prizonierii de război, răniți și bolnavi. Cu toate acestea, în Protocolul nr. I nu există o normă prohibitivă generală, ceea ce diminuează eficiența clauzelor referitoare la represalii.

Din analiza normelor în vigoare,

consacrate protecției drepturilor omului on condițiile conflictelor armate, rezultă că nu putem accepta poziția specialiștilor care consideră că orice represalii sunt admisibile on perioada conflictului armat. Este indiscutabil faptul că represaliile contra victimelor de război trebuie interzise necondiționat.

O altă manifestare a răspunderii colective a părții beligerante este răspunderea on sens ongușt, adică răspunderea financiară a statelor pentru prejudiciile cauzate de acțiunile ilicite ale acestora. Astfel, Convenția de la Haga (IV) cu privire la legile și obiceiurile războiului terestru⁷ a stipulat on art. 3 că partea beligerantă responsabilă de oncălcarea normelor instituite prin Convenție „va fi obligată să repare prejudiciile, dacă pentru aceasta există temeiuri”. O formulare identică se conține și on art. 91 al Protocolului nr. I.

On practică, răspunderea financiară se reduce, de cele mai dese ori, la impunerea prin tratatul de pace părții care a suferit onfrângere, a obligației de a achita biruitorului o sumă considerabilă on calitate de reparații⁸ pentru pagubele financiare suportate de acesta on rezultatul războiului. Dar este evident faptul că volumul reparațiilor va fi mult mai mic decât pagubele financiare totale suportate de biruitor. Mai mult ca atbt, este important și faptul că volumul reparațiilor nu se va determina niciodată on funcție de proporțiile pagubelor (prejudiciilor) cauzate de acțiunile ilicite, adică generate de oncălcarea drepturilor omului on condițiile conflictului armat, și nu se plasează on funcție directă de ele: fără a mai vorbi de faptul că nu se iau on considerare prejudiciile reciproce cauzate de acțiunile ilicite ale ambelor părți. On sfârșit, partea care a suferit onfrângere, poate fi impusă

nu numai să se dezică de orice pretenții privind repararea prejudiciilor, care ar fi putut să fie imputate biruitorului, dar și să accepte orice reclamații pe care cetățenii ei ar putea să le ceară biruitorului on contul său.

O asemenea clauză on textul tratatului de pace dintre Japonia și SUA a condus la constituirea unui precedent neobișnuit, on esență, care a devenit obiect al dezbaterilor on instanța de judecată japoneză. A fost declarat că utilizarea de către Statele Unite a bombelor atomice contra Hiroshimei și Nagasaki reprezintă o acțiune ilicită și deci Guvernul Japoniei este obligat să compenseze prejudiciile cauzate. Instanța de judecată, deși a recunoscut că aplicarea bombelor atomice a fost, indiscutabil, ilicită, n-a decis on să satisfacă reclamațiilor imputate on acest temei Guvernului japonez.⁹

Conștientizarea faptului că orice oncălcare a drepturilor omului on condițiile conflictului armat atrage după sine răspunderea statului (și poate provoca, evident, o reacție imediată a adversarului conform principiului reciprocității negative sau, ontr-o perspectivă mai ondelungată, se poate solda pentru stat cu necesitatea de a plăti contribuții după oncheierea războiului pentru prejudiciile cauzate), trebuie să devină un stimulent suplimentar pentru a respecta codul de conduită instituit prin normele internaționale nominalizate anterior. Influența de acest gen asupra statului beligerant poate fi sporită prin presiunea din exterior, exercitată de opinia publică, care se creează, adeseori, prin comunicările și comentariile făcute on mass-media. Presiunea din afară poate lua forma unor prezentări confidențiale sau publice, făcute de terți: guverne, organizații interguvernamentale regionale

și mondiale.

On sfârșit, on calitate de membri ai comunității internaționale și, deseori, ca semnatori ai acordurilor internaționale (de exemplu, a uneia din Convențiile de la Geneva din 1949), încălcate on acest caz, toate țările beligerante sunt interesate on egală măsură on asigurarea și respectarea drepturilor omului on condițiile conflictului armat. Convențiile de la Geneva exprimă această idee, afirmând că toate statele semnate se obligă să respecte și să se impună a respecta Convenția on orice circumstanțe (principiul reciprocității pozitive). Curtea Internațională de Justiție (CIJ) s-a pronunțat on problema dată on felul următor: „Obligația similară (de acest gen) decurge nu numai din Convențiile onseși, dar și din principiile generale ale dreptului internațional umanitar, care sunt exprimate on Convenții doar ontr-un mod special” (hotărârea CIJ din 27 iunie 1986 on afacerea Activitățile militare și paramilitare on Nicaragua și contra acestuia: Nicaragua ompotriva Statelor Unite ale Americii¹⁰).

Examind problema răspunderii colective a statelor pentru încălcarea drepturilor omului on perioada conflictelor armate, nu putem ignora rolul Organizației Națiunilor Unite. Art. 89 al Protocolului adițional nr. 1 se limitează la afirmarea „că on caz de încălcare gravă a Convenției sau a prezentului Protocol” statele semnate „se obligă să ontreprindă măsuri de rigoare atbt on comun, cbt și individual, on conlucrare cu ONU și on conformitate cu Carta Organizației Națiunilor Unite”¹¹. Este necesar de menționat că atbt Adunarea Generală, cbt și Consiliul de Securitate, au adoptat, on repetate rbnduri, rezoluții, adresând apeluri către părțile participante la diferite conflicte armate, să-și respecte obligațiile stipulate de normele privind

protecția drepturilor omului on timpul conflictelor armate.

Răspunderea părților implicate on conflict pentru încălcarea Convențiilor sau a Protocolului presupune că încălcări grave de acest gen, ontr-adevăr, au avut loc, adică admiterea acestor încălcări a fost constatată on ordinea stabilită. Cu regret, este foarte dificil de constatat astfel de încălcări referitor la un șir de norme ale Protocolului nr. 1. Art. 90 prevede on cazuri dificile posibilitatea instituirii Comisiei internaționale pentru constatarea faptelor. Comisia poate fi instituită doar după ce, cel puțin, 20 de state contractante prin declarație unilaterală „vor accepta să recunoască competențele Comisiei”. După instituirea sa, Comisia va dispune de competența de a examina preținsele fapte de încălcare gravă a Convențiilor sau Protocolului nr. 1. și „de a contribui la restabilirea tratării respectuoase a Convenției și prezentului protocol prin exercitarea serviciilor sale benefice”.

Comisia nominalizată a fost instituită la 25 iunie 1991 (la 31.12.1992, competența Comisiei a fost recunoscută deja de către 33 de state). On prezent activitatea Comisiei contribuie esențial la soluționarea rapidă și oportună a litigiilor apărute on rezultatul acuzării de încălcare gravă a Convențiilor de la Geneva și Protocolul adițional nr. 1, precum și la diminuarea tensiunii care onsoțește, inevitabil, acuzările de acest gen. Aprecierea juridică a situației, adică calificarea acțiunilor examinate ca legitime sau ilicite, nu ține de competența Comisiei. Totuși, on pofida acestei restricții, Comisia internațională pentru constatarea faptelor va aduce, indiscutabil, un aport considerabil la protecția drepturilor omului on perioadele conflictelor armate.

Răspunderea individuală. Art. 3 al Convenției IV de la Haga din 1907 im-

pune părții, aflate în conflict, răspunderea „pentru toate acțiunile săvârșite de persoanele încorporate în forțele armate ale acestora”. O reglementare similară se conține și în art. 91 al Protocolului adițional nr. 1. În afară de aceasta, art. 12 al Convenției III și art. 29 al Convenției IV de la Geneva din anul 1949 prevăd că, „indiferent de răspunderea individuală care poate fi angajată, statul care deține prizonierii de război se face responsabil de tratamentul acordat acestora”. Însă încălcarea drepturilor omului în perioada conflictelor armate se săvârșește de oameni, și nu de categorii abstracte, și doar prin sancționarea unor indivizi, care săvârșesc astfel de crime, putem vorbi de protecția drepturilor încălcate.

La baza răspunderii persoanelor fizice pentru încălcarea drepturilor omului în perioada conflictelor armate sunt puse principiile generale ale răspunderii penale, precum și principiul de neextindere asupra acestor crime a termenului de prescripție și de neacordare a dreptului la azil pentru infractorii de drept comun, aceste principii fiind prescrise atât în instrumente juridice internaționale, cât și în legislațiile naționale ale statelor¹².

În conformitate cu Convențiile de la Geneva din 1949, statele sunt obligate să pună în aplicare legi naționale necesare pentru asigurarea sancționării penale eficiente a persoanelor, care au săvârșit sau au ordonat comiterea unor acțiuni ce constituie încălcări ale Convențiilor respective. Această obligație este impusă tuturor statelor, inclusiv celor nebeligerante, fiind obligatorie, indiferent de locul și timpul săvârșirii crimei și caracterul acesteia.

În dreptul internațional contemporan se disting două grupe de indivizi în calitate

de subiecți ai răspunderii internaționale penale¹³:

a) indivizii care acționează ca agenți ai statului sau în numele statului – principalii criminali de război, responsabili atât pentru actele criminale proprii, cât și pentru crimele internaționale pe care le-au ordonat sau tolerat;

b) agenții *de facto* – persoanele care săvârșesc nemijlocit crimele internaționale, adică execută ordinele ierarhicilor superiori.

La prima categorie sunt atribuiți demnitarii de stat, militarii, diplomații, economiștii, juriștii, ziariștii ș.a. În cea de-a doua categorie sunt incluse persoanele care au executat ordinele criminale sau au săvârșit crime din proprie inițiativă.

Aceste persoane pot fi judecate atât de tribunalele militare internaționale, instituite special în acest scop, cât și de instanțele de judecată naționale ale statelor pe teritoriul cărora au fost comise asemenea crime. La baza competenței judiciare personale a statului – competenței *ratione personae*, se află principiul aplicării teritoriale a legislației penale, conform căruia statul este în drept să pedepsească persoanele care au săvârșit infracțiuni pe teritoriul său. Cât privește competența *ratione personae* a tribunalelor militare internaționale, aceasta pornește de la principiul represiunii universale sau competenței universale, care constituie o derogare de la principiul teritorialității legii penale naționale¹⁴.

Acest principiu și-a găsit reflectare în numeroase convenții internaționale. Este vorba, în primul rând, despre statutele tribunalelor militare internaționale pentru judecarea principalilor criminali de război germani și japonezi, respectiv Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg din 1945 și Statutul Tribunalului

Militar Internațional de la Tokyo din 1946, precum și despre statutele Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavia din 1993 și Rwanda din 1994.¹⁵

Semnificația tuturor statutelor menționate constă în faptul că ele, în primul rând, au consacrat irevocabil principiul răspunderii individuale pentru încălcarea normelor și principiilor cu privire la protecția drepturilor omului în condițiile conflictelor armate și, în al doilea rând, au statuat elementele constitutive ale crimelor internaționale pasibile de pedeapsă penală.

Art. 6. al Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg stabilește următoarele categorii de crime pentru săvârșirea cărora survine răspunderea internațională penală individuală:

a) crimele contra păcii, și anume: proiectarea, pregătirea, declanșarea, ducerea războiului agresiv sau a războiului cu încălcarea contractelor, acordurilor (convențiilor) și asigurărilor internaționale, precum și participarea la un plan sau complot (conjurație) comun, direcționat spre realizarea oricărei din acțiunile nominalizate mai sus;

b) crimele de război, și anume: încălcarea legilor sau uzanțelor de război, la care se referă asasinările, torturile, ducerea în robie sau în alte scopuri a populației civile de pe teritoriile cucerite; asasinarea sau torturarea prizonierilor de război sau a persoanelor, aflate în mare; asasinarea ostaticilor; jefuirea proprietății obștești sau private; deteriorarea absurdă a orașelor sau satelor; devastările nejustificate de necesități militare și alte crime;

c) crimele contra umanității, și anume: omorurile, exterminările, înrobirea, exilurile și alte cruzimi, săvârșite față de populația civilă prină sau în timpul

războiului, sau persecutarea din motive politice, rasiale sau religioase în scopul săvârșirii sau în legătură cu orice crimă supusă jurisdicției Tribunalului, indiferent dacă violează sau nu aceste acțiuni legile interne ale statului, unde au fost săvârșite.

Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavia a clasificat, de asemenea, crimele contra umanității în trei categorii, însă în schimbul crimelor contra păcii a evidențiat ca categorie aparte genocidul (prezintă interes faptul că Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda prevede doar două categorii de crime, pentru săvârșirea cărora anumite persoane fizice poartă răspundere penală – genocidul și crimele contra umanității), deoarece Convenția pentru prevenirea și reprimarea crimei de genocid din 9 decembrie 1948, în art. 1, stabilește că „genocidul, indiferent, dacă este săvârșit în timp de pace sau de război, este o crimă care încălce normele dreptului internațional”¹⁶. Amintim că o definiție similară a crimei de genocid se conține și în Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavia, în art. 4, paragraf 2, Statutul Tribunalului Internațional pentru Rwanda, art. 2, paragraf 2 și în Statutul de la Roma, art. 6.

Răspunderea penală a criminalilor de război poate fi realizată în două forme. În primul rând, statele au dreptul, în conformitate cu legislația națională proprie, să arbitreze de sine stătător criminalii de război sau să-i extrădeze pentru a fi judecați de statele, pe teritoriul cărora aceștia au săvârșit crimele; în cel de-al doilea rând, statele pot institui instanțe de judecată internaționale (tribunale) pentru cazuri speciale. La baza competenței judiciare a criminalilor de război este pus principiul acțiunii teritoriale a normelor

penale, conform căruia statele au dreptul de a sancționa persoanele care au săvârșit crime pe teritoriul acestora.

Opinia specialiștilor în domeniu, I.N. Arțibasov și S.A. Egorov, baza legală a arbitrării criminalilor de război trebuie să fie normele dreptului material (atât cele internaționale, cât și cele naționale).¹⁷ Normele dreptului material internațional, care constituie baza legală pentru urmărirea și sancționarea criminalilor de război, sunt formulate în Convențiile de la Geneva din 1949 și în Protocolul Adițional nr. 1. În aceste acte internaționale se vorbește despre crimele care constituie încălcări grave ale Convențiilor și Protocolului nr. 1.

Noțiunea de „încălări grave” este dezvoltată în actele juridice internaționale prin metoda enumerării. Astfel, în convențiile de la Geneva (art. I al Convenției I, art. 51 al Convenției II, art. 130 al Convenției III, art. 147 al Convenției IV), la categoria „încălărilor grave” sunt atribuite următoarele acte ilicite: omorul premeditat, torturile și comportamentul crud și inuman, inclusiv experiențele biologice, pricinuirea premeditată a suferințelor puternice sau a mutilărilor grave; prejudiciile aduse sănătății, deportarea ilicită, strămutarea și arestarea persoanelor patronate, forțarea acestora de a face serviciul în forțele armate ale statului inamic; luarea de ostatici, precum și privațiunea persoanei deținute de dreptul la o procedură judiciară imparțială și normală.

Protocolul adițional nr. 1 a extins această listă. Astfel, art. 85 atribuie la categoria încălcărilor grave ale protocolului (în completarea Convențiilor de la Geneva) următoarele acțiuni, săvârșite intenționat și care au cauzat decesul persoanei sau leziuni corporale grave aduse sănătății:

- transformarea populației civile și a persoanelor civile separate în obiect al agresiunii;

- săvârșirea agresiunii cu caracter neelectiv;

- atacarea instalațiilor sau construcțiilor care conțin puteri periculoase, când se știe că acest atac va cauza pierderi enorme de vieți, răni și înrădăcirile populației civile;

- transformarea localităților neapărate și a zonelor demilitarizate (adică a teritoriilor lipsite de instalații și construcții militare) în obiecte de atac;

- atacarea persoanei, dacă se știe că aceasta a încetat de a participa la acțiuni militare;

- utilizarea perfidă a emblemei distinctive a Crucii Roșii sau ale altor semne de protecție.

Examinând problema privind încălcările grave ale Convențiilor de la Geneva din 1949, nu putem să nu menționăm prevederile Statutului Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie, care a reprodus, practic, în întregime în art. 2 conținutul art. 85 din Protocolul adițional nr. I, precum și conținutul art. 147 al Convenției IV de la Geneva.

Astfel, este necesar de menționat p. 5 al art. 85 al Protocolului adițional I, în care încălcările grave „sunt tratate ca crime de război”. Această stipulare stabilește legătura indispensabilă a art. 85 al Protocolului nr. 1 cu art. 6 al Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, fapt care, indiscutabil, va contribui nu numai la sancționarea indivizilor pentru săvârșirea crimelor de război, dar și, în mare măsură, la prevenirea acestora. Sigur că listele încălcărilor grave enumerate în Convențiile de la Geneva și Protocolul complementar I nu sunt complete. Există și alte încălcări,

pentru care persoanele care le-au săvârșit trebuie să fie on egală măsură condamnate și sancționate cu toată severitatea. Și totuși răspunderea penală pentru încălcările grave, indicate on actele internaționale, trebuie să urmeze inevitabil. On acest context art.16 al Convenției IV de la Geneva prevede obligația statelor-membre de a pune on acțiune legislația necesară pentru asigurarea sancționării penale eficiente a persoanelor care au săvârșit sau au ordonat comiterea încălcărilor grave ale Convenției. Statele semnatare ale Convenției se obligă să găsească persoanele acuzate de comiterea sau ordonarea comiterii încălcărilor grave ale Convenției și, indiferent de cetățenie, să le judece conform legislației proprii. Statul semnatar al convenției este, de asemenea, on drept să transmită on conformitate cu prevederile legislației proprii aceste persoane pentru a fi judecate altei părți interesate – semnatar al Convenției, dacă cea din urmă dispune de dovezi, pe care se poate baza acuzația.

Cbt privește instituirea instanțelor de judecată internaționale speciale¹⁸ pentru judecarea criminalilor de război, Tribunalele Internaționale pentru Rwanda și pentru fosta Iugoslavie au instituit jurisdicția paralelă a Tribunalului Internațional și a judecătoriilor naționale referitor la urmărirea penală a persoanelor care au comis acte ce constituie o încălcare gravă a normelor dreptului internațional umanitar. Onsă, conform statutelor celor două tribunale internaționale, jurisdicția Tribunalului Internațional este prioritară față de jurisdicția instanțelor naționale de judecată. La orice etapă a dezbaterilor judiciare, Tribunalul Internațional poate solicita on mod oficial instanțelor naționale de judecată să-și decline competența

de judecată on favoarea Tribunalului Internațional on conformitate cu statutul acestuia și Regulile de procedură ale Tribunalului Internațional.¹⁹

Este important, de asemenea, să menționăm că on baza principiului *non bis in idem*²⁰, nici o persoană nu poate fi judecată de o instanță națională pentru faptele ce reprezintă o încălcare gravă a dreptului umanitar internațional, dacă a fost deja judecată de Tribunalul Internațional. On același timp persoana, condamnată de instanța națională de judecată pentru faptele care reprezintă o încălcare gravă a dreptului umanitar internațional, ulterior poate fi judecată și de Tribunalul Internațional on următoarele condiții:

a) fapta pentru care persoana a fost condamnată, a fost calificată ca infracțiune cutumiară sau

b) procedura judiciară on instanța națională de judecată n-a fost imparțială (obiectivă) și a avut destinația de a ocroti acuzatul de răspunderea penală internațională, sau dosarul n-a fost cercetat on mod minuțios (art. 9 și 10 ale Statutului Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie; art. 8 și 9 ale Statutului Tribunalului Internațional pentru Rwanda).

Dacă on cazul tribunalelor internaționale penale pentru fosta Iugoslavie, Rwanda, jurisdicția acestora are preeminență asupra jurisdicțiilor naționale, conform Statutului de la Roma, jurisdicțiile naționale sunt cele care vor avea preeminență asupra jurisdicției de la Haga. Această stipulare reprezintă afirmarea principiului de complementaritate al competenței Curții Internaționale Penale on raport cu cele ale jurisdicțiilor naționale²¹, principiu ce are rolul de a proteja suveranitatea statelor.

Justificarea abordării acestui princi-

piu a pornit de la faptul că „instituțiile naționale sunt în poziția cea mai bună să facă justiție, pentru că ele reprezintă *forum conveniens*, unde atb probele, cbt și acuzatul pot fi găsite”²².

În contextul răspunderii internaționale penale a persoanelor fizice pentru încălcarea drepturilor omului în condițiile conflictelor armate, apare problema extrădării criminalilor de război statului, pe teritoriul căruia au fost săvârșite faptele ilicite²³. Unul dintre primele instrumente internaționale, în care a fost reglementată expres problema extrădării criminalilor de război, a fost Declarația comună a celor patru națiuni de la Moscova din 30 octombrie 1943²⁴. Declarația prevede că ofițerii și soldații germani și membrii partidului nazist, responsabili pentru săvârșirea crimelor de război, „vor fi extrădați în țările, în care au fost săvârșite faptele lor oribile, pentru a fi judecați și sancționați în conformitate cu legislația acestor țări și a guvernelor, care vor fi formate în aceste țări”.

Normele internaționale care reglementează extrădarea criminalilor de război obligă statele de a denunța acești criminali, indiferent de existența acordurilor bilaterale în materia extrădării, precum și indiferent dacă acești criminali sunt cetățeni ai statului respectiv sau ai altui stat. Ca exemplu, poate fi menționată Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 3 (I) privind extrădarea și sancționarea criminalilor de război din 13 februarie 1946²⁵, care recomandă tuturor membrilor Organizației Națiunilor Unite și cheamă guvernele statelor-nemembre ale ONU să ia toate măsurile necesare pentru arestarea și extrădarea criminalilor de război statelor unde aceștia au săvârșit crimele respective, pentru a fi judecați și

sancționați în conformitate cu legislația acestor țări. Această normă consfințește principiul jurisdicției teritoriale a statelor, din care rezultă că persoanele care le-au săvârșit trebuie să fie transmise statului, pe teritoriul căruia a fost săvârșită crima respectivă.

La 3 decembrie 1973, Adunarea Generală a ONU a adoptat prin Rezoluția nr. 3074 (XXVIII) Principiile conlucrării internaționale în vederea depistării, arestării, extrădării și sancționării persoanelor culpabile de comiterea crimelor militare și crimelor contra umanității²⁶, conform cărora persoanele, în privința cărora există probe că au săvârșit astfel de crime, „sunt pasibile de urmărire, arestare, tragere la răspundere penală și sancționare în caz de declarare a acestora culpabili”.

Instituția extrădării criminalilor și-a găsit reflectare și în Tratatul-cadru cu privire la extrădare²⁷, aprobată la Congresul VIII al ONU în problemele combaterii crimelor de la Havana din 14 decembrie 1990.

În ultimii ani, ONU a adoptat un șir de acte importante care au consfințit principiul imposibilității eschivării de la răspunderea penală pentru comiterea crimelor de război. Semnificația actelor juridice internaționale examinate constă nu numai în faptul că ele consfințesc răspunderea penală a indivizilor pentru încălcarea normelor și principiilor dreptului umanitar internațional, ci și în aceea că în aceste acte se conține obligația statelor de a elabora un sistem represiv eficient pentru săvârșirea crimelor de război și de a-l transpune în viață.²⁸

O deosebită importanță în acest context au normele, conform cărora față de criminalii de război nu se aplică termenul de

prescripție și ei nu pot beneficia de dreptul la azil. Astfel, art. 1 al Convenției asupra imprescriptibilității crimelor de război și a crimelor contra umanității din 26 noiembrie 1968²⁹ stipulează că „termenul de prescripție nu se aplică față de aceste crime (cum sunt ele definite în art. 6 al Statutului Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg), indiferent de timpul săvârșirii”, iar față de crimele contra umanității, indiferent și dacă acestea au fost săvârșite pe timp de război sau de pace. Importanța semnificativă a Convenției constă în faptul că aceasta a identificat grupul de persoane, asupra cărora nu se extinde termenul de prescripție pentru crimele săvârșite. Aceștia sunt reprezentanții autorităților de stat și persoanele particulare, care acționează în calitate de executori sau coparticipanți, persoanele care instigă nemijlocit alte persoane la săvârșirea crimelor sau participă la complotul pentru săvârșirea acestora, indiferent de gradul de finalizare a acestor crime; precum și reprezentanții autorităților de stat, care admit (tolerează) săvârșirea acestora (art. II). În acest sens, Convenția menționată prevede că statele, care aderă la ea vor opera modificările corespunzătoare în legislația lor internă.

De asemenea, Declarația privind azilul teritorial din 14 decembrie 1967³⁰, la p. 2 al art. 1 stabilește că „nici o persoană, în privința căreia există temeiuri serioase de a considera, că aceasta a săvârșit o crimă contra umanității, nu poate invoca dreptul de a căuta și beneficia de azil”.

În dreptul internațional contemporan, în contextul răspunderii penale a indivizilor și a asigurării respectării și protecției drepturilor omului în condițiile conflictelor armate, o deosebită atenție este acordată examinării problemei privind executarea

ordinului superiorului ierarhic. Această semnificație are, în primul rând, un caracter uzual, deoarece sunt bine cunoscute cazurile de încălcare a normelor dreptului umanitar internațional, invocându-se „ordinul superiorului ierarhic”³¹.

Problema răspunderii pentru executarea ordinului superior n-a avut o interpretare monosemantică în doctrina dreptului internațional și în legislația națională. Doar în timpul celui de-al doilea război mondial în izvoarele dreptului internațional a fost fixată o mențiune generală în acest sens: persoana cu executarea unui ordin ilicit nu poate conta la impunitate totală.

La 13 ianuarie 1942, țările care luptau contra fascismului au semnat Declarația privind sancționarea indivizilor pentru săvârșirea crimelor contra umanității pe timp de război³², în care au stabilit pedeapsa pentru persoanele „culpabile și responsabile de crimă, indiferent dacă cele din urmă au fost săvârșite din ordinul acestora sau personal sau cu coparticiparea lor sub orice formă”.

Această normă și-a găsit manifestarea într-un șir de acte juridice internaționale. Astfel, în art. 8 din Statutul Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg, se menționează că „faptul că inculpatul a acționat în conformitate cu instrucțiunile propriului guvern sau ale superiorului ierarhic nu va înlătura răspunderea inculpatului, dar va putea fi luat în considerare ca un motiv de diminuare a pedepsei, dacă Tribunalul consideră că este în interesul justiției” (norme similare sunt incluse și în Statutele Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie și Rwanda).

Aceasta stipulare, în esență, exclude posibilitatea invocării, executării ordinului superiorului ierarhic pentru a se eschiva

de la răspunderea penală. Subalternul, care a săvârșit o crimă din ordinul comandantului, este declarat on conformitate cu dreptul internațional culpabil și trebuie să fie sancționat pentru crima săvârșită luând on considerare circumstanțele atenuante existente. Onsă, on practică, acest principiu se aplică doar față de criminalii de război principali. Unii autori afirmă, că sancționarea criminalilor de război a avut on mod principal o semnificație politică. Este evident faptul că acest articol contravine legislației penale a unui șir de state și el nu putea fi aplicat on procesele contra criminalilor de război „de gradul II” (de muna a doua).³³ Din aceste considerente, on proiectul Protocolului I, elaborat de Comitetul Internațional al Crucii Roșii, a fost inclus art. 77 cu următorul conținut:

a) nimeni nu poate fi supus sancțiunii pentru refuzul de a executa un atare ordin al șefului, care on caz de executare ar provoca oncălcări grave ale Convențiilor de la Geneva;

b) acționarea conform ordinului șefului superior nu scutește inculpatul de răspundere penală dacă se va stabili, că acesta a avut temeiuri serioase pentru a conștientiza că săvârșește o oncălcare gravă a Convenției și că a avut posibilitatea de a refuza executarea acestui ordin.³⁴

Această prevedere a fost, on urma numeroaselor dezbateri, exclusă din proiectul Protocolului nr. I. Respingerea prevederilor care, judecând logic, trebuiau fi incluse on dreptul umanitar internațional, a complicat recunoașterea principiilor de la Nurnberg on calitate de parte inerentă a dreptului internațional. Totuși neincluderea acestor prevederi on protocolul complementar nu ompiedica existența acestora on calitate de norme ale dreptului cutumiar. Mai mult că atbt, on prezent, legislația unui șir de țări

recunoaște că invocarea ordinului șefilor superiori nu-i scutește pe subalterni de răspundere penală. Legislațiile naționale ale diferitelor țări determină on mod specific legătura dintre răspunderea penală a persoanei și gradul de libertate on executarea ordinelor, care oi este oferit. Atunci când instanța de judecată examinează gradul de responsabilitate a subalternului se ține cont de restricțiile cărora acesta este obligat a se supune, chiar dacă legislația unei sau altei țări nu recunoaște primirea ordinului din partea șefului superior on calitate de dezvinovățire. Din aceste considerente, on practică, legislația unui număr mare de țări corespunde, on linii generale, principiilor de la Nurnberg.

O inovație on dreptul internațional umanitar, on acest sens, a fost adusă de Statutul CIP, care on art. 33 prevede: „Faptul că o crimă care ține de competența Curții a fost comisă la ordinul unui guvern, al unui superior, militar sau civil, nu exonerează persoana, care a comis-o, de responsabilitatea sa penală, decât dacă:

a) această persoană nu a avut obligația legală de a se supune ordinelor guvernului sau superiorului on cauză;

b) această persoană nu a știut că ordinul este ilegal; și

c) ordinul nu a fost vădit ilegal.”

On spiritul Statutului de la Roma, ordinul de a comite genocid sau o crimă ompotriva umanității este vădit ilegal.

Un alt aspect al problemei responsabilității individului pentru executarea ordinului ilicit ține de responsabilitatea pe care o poartă persoanele care au ordonat săvârșirea actelor ilegale. Dacă persoana cu funcție onaltă de răspundere emite un ordin care vizează drepturile omului on condițiile conflictului armat, acest ordin se execută nu de un lanț de executări, ci se

dispersează din vârful piramidei printr-un număr crescând de instanțe intermediare și, în final, ajunge la o mulțime de executori, care, fiind conștienți de faptul că săvârșesc o acțiune ilicită (abuzivă), totuși încearcă să-și minimalizeze responsabilitatea în temeiul faptului că această responsabilitate este împărțită cu un număr considerabil de persoane. Ei se privesc pe sine ca pe niște „piese” într-un mecanism mare, pus în funcțiune de sus. În afară de aceasta, pe timp de război, în atmosfera de frică și cruzime, trebuie să ai curaj pentru a nu te supune ordinului.

Răspunderea comandanților și a altor superiori pentru faptele comise de subordonații lor reprezintă o doctrină de drept cutumiar internațional cu rădăcini care merg până în perioada antică. Sun Tzu scria în anul 500 î. H. că „atunci când trupele sunt însubordonate, distruse și eșuează în dezordine, este vina generalului”.³⁵ Ulterior, conceptul comenzi militare responsabile a fost discutat și consacrat în Convenția IV de la Haga din 1907, Tratatul de la Versailles, Statutul Tribunalului Internațional de la Tokyo.

Reflectarea acestei doctrine o regăsim în Protocolul adițional nr. I din 1977. Conform prevederilor art. 86 și 87 ale Protocolului, comandantul nu trebuie să execute ordinul sau să-l transmită mai departe din motivul că el refuză să execute ordinul șefului superior, dar din motivul că el conștientiza faptul că împuternicirile conferite lui de a emite ordine sunt legate de responsabilitatea sa personală pentru acțiunile subalternilor. Conform Protocolului I, comandantul, care a primit un ordin de la șeful său superior, nu este doar o verigă intermediară, indiferent de gradul militar, el este comandant și răspunde pentru ordinele pe care le transmite subalternilor săi.

Respectarea și protejarea drepturilor omului în condițiile conflictului armat se întemeiază, în acest caz, nu pe frica că invocarea ordinului superiorului nu va fi acceptată pe motivul lipsei de vinovăție, ci pe o motivare psihologică mai puternică a responsabilității comandatului pentru executarea ordinului. Este absolut evident faptul că violările grave ale Convențiilor de la Geneva, examinate mai sus, sunt acțiuni pentru care trebuie să poarte răspundere comandanții, și nu anumiți combatanți. Protocolul adițional nr. I în art. 86 stipulează necesitatea stopării încălcărilor grave care sunt un rezultat al neîntreprinderii măsurilor, care trebuiau luate. Faptul că încălcarea Convenției sau a protocolului a fost săvârșită de subaltern, nu-i scutește pe comandanții săi de răspundere penală, dacă ei, fiind informați și conștienți de faptul că încălcarea va fi săvârșită, nu au întreprins măsuri pentru a o preveni. Împuternicirile, atribuțiile autoritare și obligațiunile în forțele armate se stabilesc de legislația națională, însă obligațiile care decurg din ele trebuie să fie interpretate de pe pozițiile dreptului umanitar internațional. Iată de ce comandanții poartă o răspundere deosebită în cazul în care n-au întreprins toate măsurile, practic, posibile în limitele atribuțiilor lor pentru prevenirea sau stoparea acțiunilor infracționale ale subalternilor lor (p. 2 al art. 86 al Protocolului).

Comandant-șef este considerată orice persoană care poartă răspundere personală pentru executorul acțiunilor în cauză, deoarece ultimul, aflându-se în subordonarea șefului (comandantului), se află sub supravegherea acestuia. Înainte de a trage la răspundere comandantul, trebuie să fie respectate următoarele 3 condiții :

a) comandantul trebuie să fie superiorul nemijlocit anume al acestui subaltern;

b) comandantul știa sau dispunea de informația, care îi permitea să concluzioneze că are loc sau va avea loc încălcarea Convențiilor de la Geneva;

c) comandantul n-a întreprins acțiuni în limitele atribuțiilor sale pentru a preveni sau a stopa încălcarea.³⁶

Conform Protocolului nr. I, dacă comandantul îi dă subalternului său indicații, care sunt în concordanță cu obligațiile acestuia, iar subalternul în timpul executării ordinului săvârșește acțiuni ilicite într-un mod corespunzător rangului său, el nu poate invoca ordinul cu titlu de exonerare de responsabilitate. Mai mult ca atât, orice comandant care știe că subalternii săi intenționează să comită vreo încălcare a Convenției, este obligat să întreprindă toate acțiunile necesare pentru a o preveni. Dacă totuși încălcarea a avut loc, el este obligat să sancționeze persoanele, care au săvârșit acțiunile menționate (p. 3 al art. 87 al Protocolului I). Termenul *comandant* se aplică tuturor persoanelor, învestite cu dreptul de a emite ordine, începând de la conducătorii militari de cel mai înalt rang militar și terminând cu comandanții care au în subordonare doar câteva persoane. Altfel spus, militarii de diferite ranguri sunt obligați să asigure respectarea normelor legate de protecția drepturilor omului în perioada conflictelor armate. Atunci, când comandantul emite un ordin, iar subalternul lui, la rândul său, ordonă persoanelor aflate în subordonarea lui să-l execute, acțiunile celui de-al doilea, se încadrează în prevederile Părții V a Protocolului adițional nr. I, referitor la stoparea încălcărilor.

Statutul de la Roma redă în art. 28,

într-o formulă mai elaborată, înglobând experiența judiciară a tribunalelor *ad-hoc*, doctrina răspunderii șefilor militari și a altor superiori ierarhici.

Astfel, conform art. 28 din Statut, „pentru crimele ce țin de competența Curții:

a) un șef militar sau o persoană care deține efectiv funcția de șef militar răspunde penal pentru crimele ce țin de competența Curții, comise de forțele plasate sub comanda și controlul său efectiv sau sub autoritatea și controlul său efectiv, după caz, dacă nu a exercitat controlul care se cuvenea asupra forțelor în cazurile în care:

(i) acest șef militar sau această persoană știa ori, datorită circumstanțelor, ar fi trebuit să știe că aceste forțe comiteau sau urmau să comită aceste crime; și

(ii) acest șef militar sau această persoană nu a luat toate măsurile necesare și rezonabile care erau în puterea sa pentru a împiedica sau a reprimă executarea ori pentru a raporta autorităților competente în scopurile anchetei și urmăririi;

b) în ceea ce privește relațiile dintre superiorul ierarhic și subordonați, neprevăzute la lit. a), superiorul ierarhic răspunde pentru crimele ce țin de competența Curții, comise de subordonații plasați sub autoritatea și sub controlul său efectiv, dacă nu a exercitat controlul care se cuvenea asupra acestor subordonați în cazurile în care:

(i) superiorul știa că acești subordonați comiteau sau urmau să comită aceste crime ori a neglijat în mod deliberat să țină seama de informațiile care indicau aceasta în mod clar;

(ii) aceste crime erau legate de activități ce țineau de responsabilitatea sa și de controlul său efectiv; și

(iii) superiorul ierarhic nu a luat toate

măsurile necesare și rezonabile care erau on puterea sa pentru a ompiedica sau a reprima executarea ori pentru a raporta autorităților competente on scopurile anchetei și urmăririi.”

On situația reglementată de art. 28 lit. b), ca și on situația reglementată de art. 28 lit. a), esențială este relația superior – subordonat. Numai că, spre deosebire de lit. a) aplicabilă relațiilor militare și cvasimilitare, situația descrisă de lit. b) are on vedere autoritatea și controlul pe care liderii politici, liderii de afaceri și funcționarii de stat o exercită asupra unor persoane, prin natura activității acestora.³⁷

Totalizând examinarea cercului de probleme, conturat de autor, consacrate răspunderii individuale pentru oncălcarea drepturilor omului on condițiile conflictelor armate, este necesar de menționat oncă un aspect important. Printre multitudinea de ordine date pe timp de război de către comandanți subalternilor acestora, e necesar de făcut deosebire (pentru prima dată aceasta s-a făcut la procesul de la Nurnberg) ontre ordine de autorizare și cele exacte. Ordinele de autorizare sunt cele care le oferă subalternilor libertatea de a alege dispozițiile definitive, pentru care ei oși asumă răspunderea. De exemplu, ordinul dat unui pluton de tancuri de a onainta ontr-o direcție determinată. On acest caz, comandantul plutonului, emițând ordinul, poate și trebuie să respecte dreptul umanitar internațional. Ordinele exacte nu le lasă executorilor nici o libertate on acțiuni (de exemplu , ordinul de a ompușca pe loc prizonierii care au evadat și au fost prinși din nou). On acest caz, chiar dacă legislația țării, sub jurisdicția căreia se află comandantul lagărului de prizonieri de război, nu recunoaște principiile de la

Nurnberg, comandantul, totuși, nu trebuie să execute acest ordin. El nu poate execute acest ordin deoarece, transmițând acest ordin subalternilor săi, oși asumă răspunderea pentru acest ordin.³⁸

Singurii militari care nu poartă răspunderea, atribuită șefilor și comandanților lor, sunt soldații, care totuși sunt responsabili pentru oncălcarea normelor privind protecția drepturilor omului on perioada conflictului armat (vezi art. 86, 87 ale Protocolului I). Astfel, ei sunt obligați să refuze de a execute ordinul comandantului de a ompușca un rănit sau un prizonier de război. On caz contrar, ei pot fi exonerati de răspunderea penală doar dacă vor dovedi că au fost impuși să execute un atare ordin, de exemplu, fiind amenințați cu moartea. On acest context, prezintă o importanță deosebită prevederile Statutului de la Roma, care instituie principiul egalității la angajarea răspunderii internaționale penale. Astfel, on limitele jurisdicției Curții, Statutul se aplică, on mod egal, tuturor persoanelor, fără a diferenția pe baza capacității oficiale. On special, capacitatea oficială on calitate de șef al Statului sau al Guvernului, un membru al Guvernului sau parlamentului etc., nu va scuti, on nici un caz, o persoană de răspundere penală, conform acestui Statut și nu va constitui un motiv de reducere a sentinței. Pe cale de consecință, Curții nu i se poate interzice exercitarea jurisdicției asupra persoanelor oficiale ale unor state-părți, pe baza imunității sau regulilor speciale de procedură atribuite pozițiilor oficiale ale acestora, fie ele on conformitate cu legea internațională sau națională.³⁹

Acest principiu a fost afirmat on art. 4 al Convenției privind prevenirea și reprimarea crimei de genocid din anul 1948,

on art. 3 al proiectului de Cod al crimelor 1954 și on art. 3 al Convenției privind
 contra păcii și securității omenirii din anul eliminarea crimei de apartheid din 30

noiembrie 1973.
 On mod surprinzător, Tribunalul Penal Internațional pentru fosta Iugoslavie a avut
 ocazia să pună on aplicare principiul absenței imunității unui șef de stat aflat on funcție,
 principiu conținut on art. 7 al Statutului său⁴⁰.

On concluzie, putem afirma că garantarea și asigurarea respectării drepturilor omului
 on timpul conflictelor armate reprezintă obligația esențială a statelor, care reiese din
 angajamentele asumate de acestea pe plan internațional, on special, on ceea ce privește
 asigurarea inviolabilității persoanei umane. Persoana umană are dreptul la respectarea
 vieții sale, a integrității sale fizice și morale, precum și a atributelor personalității sale,
 obligație care este pasibilă de răspundere on caz de oncălcare.

BIBLIOGRAFIE

¹ Scăunaș S. Răspunderea internațională pentru violarea dreptului umanitar. – București: ALL BECK, 2002. – P. 57.

² Onica-Jarka B. Considerații asupra art. 16 din Statutul de la Roma//Dreptul.-Nr. 11, 2002. - P. 114-115.

³ Кальсховен Ф. Ограничение методов и средств ведения войны. – Москва: МККК, 1994. - P. 85.

⁴ Арцибасов И.Н., Ефоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. – Москва, 1989. - P. 193-194.

⁵ Discurs publicat pe [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(f\)/ILC_1971_v2_p2_f.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(f)/ILC_1971_v2_p2_f.pdf)

⁶ Publicată pe <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/350/72/IMG/NR035072.pdf?OpenElement>

⁷ Publicată on Dreptul internațional umanitar al conflictelor armate. Documente. – București: Casa de editură și presă „Șansa”, 1993. - P. 22-29.

⁸ Современные войны: гуманитарные проблемы. – Москва, 1990. - P. 248.

⁹ Кальсховен Ф. Ограничение методов и средств ведения войны. – Москва: МККК, 1994. - P. 88.

¹⁰ Publicată pe <http://www.icj-cij.org/docket/files/70/6502.pdf>

¹¹ Publicată on Dupuy P.-M. Les grands textes de droit international public. 2e édition. – Paris: Dalloz, 2000. - P. 1-28.

¹² Блищенко И., Фисенко И. Международный уголовный суд. – Москва: ТНИТИ, 1998. - P. 42-44.

¹³ Anghel I.M., Anghel V.I. Răspunderea on dreptul internațional. – București: Lumina Lex, 1998. - P. 171-172.

¹⁴ Crețu V. Drept internațional penal. – Ed. Societății Tempus România, 1996. - P. 113.

¹⁵ Referitor la distincțiile dintre ele și deosebirea de celelalte statute a se vedea Островский Я.А. Продолжают ли трибуналы по бывшей Югославии и Руанде

традиции Нтрнберăа и Токио?//Московский журнал международноă права.-№ 1.-1996. - P. 211-215.

¹⁶ Publicată on Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Monitorul Oficial al Republicii Moldova, volumul 1. – Chișinău: Ediție oficială, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998. - P. 100-104.

¹⁷ Арцибасов И.Н., Еăоров С.А., op. cit., P. 188.

¹⁸ Pentru o examinare paralelă a tuturor jurisdicțiilor internaționale competente on materie, a se vedea Maupas S. L'essentiel de la Justice pănale internationale. – Paris: Gualino йditeur, 2007.

¹⁹ Statutul Tribunalului Internațional pentru fosta Iugoslavie, art. 9 al. (2).

²⁰ Калужин В., Акулов Д. Пресечение нарушений в механизме имплементации международноă ауманитарноă права. – Минск: Тесей, 2004. - P.234.

²¹ Ponta V., Coman D. Curtea Penală Internațională. – București: Editura Lumina Lex, 2004. - P. 161.

²² Onica-Jarka B., op. cit. - P. 228.

²³ A se vedea, Лукашук И.И., Наумов А.В. Международное уăоловное право. Учебник для тридических факультетов и вузов. – Москва: Спарк, 1999.- P. 210 și urm.

²⁴ Publicată pe <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431000a.html>

²⁵ Publicată pe <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/751/29/IMG/NR075129.pdf?OpenElement>

²⁶ Publicată pe <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/282/97/IMG/NR028297.pdf?OpenElement>

²⁷ Publicat pe http://www.un.org/french/documents/view_doc.asp?symbol=A/RES/45/116

²⁸ Арцибасов И.Н., Еăоров С.А. Вооруженный конфликт: право, политика, дипломатия. – Москва, 1989. - P. 191.

²⁹ Publicată on Tratatе internaționale la care Republica Moldova este parte (1990-1998). Monitorul Oficial al Republicii Moldova, volumul 1. – Chișinău: Ediție oficială, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 1998. - P. 95-99.

³⁰ Adoptată prin Rezoluția Adunării Generale a ONU nr. 2312 (XXII) din 14 decembrie 1967, publicată pe <http://daccessdds.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/237/61/IMG/NR023761.pdf?OpenElement>

³¹ Кибальник А., Современное международное уăоловное право. Понятие, задачи и принципы. – Санкт-Петербург: Тридический центр Пресс, 2003. - P.110-114.

³² Publicată pe <http://mjp.univ-perp.fr/france/fli3.htm>

³³ Обер М., Вопрос о приказах старших войсковых начальников и ответственности командиров. – Москва: МККК, 1994. - P. 3.

³⁴ Обер М., op. cit. - P. 191.

³⁵ Onica-Jarka B., op. cit. - P. 143.

³⁶ Обер М., op.cit. - P. 11.